

*Working Papers
of the Department of Ecocommunication*

NR 14

*Adam Mickiewicz University
Faculty of Modern Languages and Literature
Department of Ecocommunication*

Poznań 2019

Bagno językowo-komunikacyjne: uwagi w sprawie mechanizmów
odwracania/zniekształcania znaczeń, osłabiania znaczeń i opróżniania pojęć, czyli o pokusie
tworzenia pustostanów semantycznych

Stanisław Puppel

*W końcu zło ukrywa się w działaniach, jak
drapieżny hipopotam w bagnie*

Wołodimir Jeszkilew

Key words: bagno językowo-komunikacyjne, odwracanie/zniekształcanie znaczeń, osłabianie znaczeń, opróżnianie pojęć, pustostan semantyczny, otulina kulturowa, komunikacja bagienna, przezroczyście rażenie

1. Wstęp

W terminologii gleboznawczej ‘bagno’ oznacza teren o charakterze moczaru, mokradła, torfowiska, grzęzawiska, trzęsawiska, etc. na którym występują różnorodne procesy bagiennie. *Słownik języka polskiego* (1950-1969) definiuje bagno następująco: błotnisty, grząski teren, często ze stojącą wodą i kępami ziemi pokrytymi trawą, zarośnięty szuwarami, trzciną, mchem, itp.; trzęsawisko, grzęzawisko, błoto. Dodać do tego trzeba, że jest to więc teren niestabilny, ruchomy, nieuchwytny i niezwykle niebezpieczny dla człowieka jako jednostki. Gleboznawstwo na ogół bardzo pozytywnie ocenia obecność bagien i mokradeł w ekosystemie ziemskim (zob. np. Joosten i Clarke, 2002), którą określa jako nieodzowną. Tymczasem idąc śladem powyższych definicji w niniejszym krótkim opracowaniu zbiorczy termin ‘bagno’ zostanie zastosowany poprzez zabieg metaforycznego rozszerzenia na określenie pewnych negatywnych (degeneracyjnych) procesów językowych zachodzących w komunikacji werbalnej polegających, najogólniej, na rozkładzie ‘pierwotnej materii semantycznej’. W szczególności mowa tutaj o trzech wybranych procesach, tj. ‘odwracaniu/zniekształcaniu znaczeń’, ‘osłabianiu znaczeń’ i ‘opróżnianiu pojęć’. Wszystkie te pojęcia mają charakter semantyczny i służą w zarysowanej tutaj perspektywie bagiennej na określenie mechanizmów zakłócania znaczeń pierwotnych (denotacyjnych) i czynienia w skrajnych przypadkach z (wybranych) pojęć wręcz pustostanów

semantycznych. Mechanizmy te stosowane są na ‘grząskim terenie’ różnych deformujących zabiegów semantycznych, owych niekoniecznie korzystnych dla języka ‘gier językowych’ (zob. Wittgenstein, 1953; Ara, 2006), których ostatecznym celem jest zakłócanie procesu komunikacji werbalnej poprzez odrywanie pierwotnych znaczeń od formalnych konstrukcji słownych bądź wręcz ich usuwanie. Stąd bierze się w niniejszym szkicu podejście paludologiczne poprzez użycie terminu ‘bagny językowo-komunikacyjne’ (łac. *palus* ‘bagny’, ang. *language-communication mire*, *language-communication swamp*). Jego podstawową właściwością jest w zastosowanej perspektywie językoznawczej cecha ‘wciągania’ w głąb. ‘Bagny językowo-komunikacyjne wciąga’ - tak byśmy mogli określić jego czysto zewnętrzne działanie wobec człowieka jako komunikatora. Tak więc wymienione powyżej procesy odwracania/zniekształcania znaczeń, osłabiania znaczeń i opróżniania pojęć to wybrane procesy składające się na ‘kompleks bagienny’ i zachodzące w głąbi postulowanego bagna językowo-komunikacyjnego, w działaniach owego ukrytego w nim drapieżnego ‘hipopotama rozkładu semantycznego’. W wyniku przynajmniej wymienionych powyżej procesów składających się na ów kompleks bagienny człowiek może stracić podstawową orientację semantyczną, stracić sens komunikacji werbalnej, a więc utracić niejako semantyczny ‘grunt pod nogami’, bądź też zupełnie odwrotnie uzyskać dodatkowe źródło panowania nad innymi ludźmi i tym samym stworzenia możliwości stosowania wobec nich przemocy werbalnej. W tym drugim przypadku mielibyśmy do czynienia z możliwością rażenia każdego człowieka w technologii ‘przezroczystego rażenia’ (ang. *stealth strike*). Temu właśnie zjawisku bagiennie-gnilnego rozkładu znaczenia, mającemu swój często jakże znaczący udział w codziennej praktyce komunikacyjnej o charakterze ‘komunikacji bagiennej’ (ang. *swampy communication*), poświęcony jest niniejszy krótki esej.

2. Semantyczność ‘pozabagienna’: pierwotne gruntowanie semantyczne

Semantyczność, którą określam tutaj jako ‘pozabagienną’, jest semantycznością pierwotną, a więc o charakterze trwałym i denotacyjnym w klasycznym sensie tego słowa (zob. np. Lyons, 1995; Polański, 1999; Wierzbicka, 1996; Rambaud, 2012). Semantyczność powyższa stanowi centralny punkt procesu ‘gruntowania semantycznego’ (ang. *semantic grounding*), czyli owego dostarczania nieodzownego gruntu pod nogami człowieka jako komunikatora (zob. np. Barsalou, 2008; Garagnani i Pulvemüller, 2016), jednocześnie twórcy i uczestnika pozabiologicznej ‘otuliny kulturowej’, a więc tworzenia bazy pojęciowej (znaczeniowej) człowieka celem utrzymywania egzystencjalnie znaczącej relacji: człowiek

– świat zewnętrzny. Dzieje się tak poprzez wiązanie danego obiektu/zjawiska (desygnatu) z jego nazwą. Jako przykład podać można, że w obrębie semantyczności pierwotnej desygnatem predykatu jednoargumentowego ‘róża’ jest zbiór realnie istniejących obiektów/zjawisk róża.

3. Semantyczność ‘bagienna’: odwracanie/zniekształcanie znaczeń, osłabianie znaczeń i opróżnianie pojęć.

Semantyczność, którą określam tutaj jako ‘bagienna’, a więc taką, która następuje w momencie wpadnięcia komunikatora w bagno językowo-komunikacyjne, jest semantycznością niejako nakładaną na semantyczność pierwotną (tj. trwałą i denotacyjną). Jest ona zabiegiem polegającym na wykonywaniu na formalnej tkance słownej przynajmniej trzech procesów ‘bagiennych’, tj. odwracania/zniekształcania znaczeń pierwotnych, osłabiania znaczeń pierwotnych (swoistej ich semantycznej deformacji poprzez ‘rozwadnianie’ i pranie znaczeń) a także opróżniania pojęć. Ich efektem jest maksymalne zrelatywizowanie znaczeń bądź ich całkowite usunięcie. W ten sposób formalne struktury słowne mogą stać się ostatecznie pustostanami semantycznymi. Mogą one oczywiście pozostać nieusunięte w formalnych zasobach leksykalnych lecz stać się semantycznie pustymi, czyli pozbawionymi wszelkiego znaczenia. Krótka charakterystyka powyższych procesów podana jest poniżej.

(a) Odwracanie/zniekształcanie znaczeń (ang. *semantic reversal*)

Odwracanie/zniekształcanie znaczeń to zabieg polegający na nadawaniu jednostkom leksykalnym dowolnych znaczeń, będących albo przewrotną odwrotnością (ang. *antonym, antithesis, nullification*) znaczeń pierwotnych, np. „białe jest czarne, a czarne jest białe”, albo stosowaniu różnego rodzaju zasłonięć (ang. *semantic eclipse*) tychże, np. „róża to tylko pewna istota żywa porównywalna z żabą”, czy „człowiek to tylko złe zwierzę” czy też „naród to jednolita religijnie grupa społeczna”. We wszystkich przytoczonych przypadkach mamy do czynienia z wyraźnymi deformacjami semantycznymi zakłócającymi proces komunikacji werbalnej opartej na znaczeniach pierwotnych. W terminologii zaproponowanej przez Lyotarda (1984) osłabianie znaczeń ma charakter ‘gry denotacyjnej’ (ang. *denotative game*), której istotą jest deformowanie podstawowych faktów, czyli pierwotnej relacji desygnat – nazwa. Oczywiście musimy pamiętać, że temu zjawisku sprzeciwia się nauka, która nieustannie utrzymuje niebagienny i przez to solidny fundament semantyczny, nie pozwalający na deformacje semantyczne (zob. np. Frege, 1977; Krauss, 2012).

(b) Osłabianie znaczeń (ang. *semantic weakening, blanding*)

Oslabianie znaczeń to zabieg polegający na redukowaniu bądź wyraźnym unegatywnianiu (ang. *semantic pejoration*) ich mocy referencyjnej i semantycznej wyrazistości (denotacyjnej jednoznaczności), co ma np. miejsce w zdaniach „ta róża tylko częściowo jest różą, bardziej jest kolcem” czy „konstytucja to nic szczególnego”. Tak jak w przypadku opisanym powyżej, mamy tutaj również do czynienia z bagienym procesem wyraźnej deformacji semantycznej. Byłby to proces określany przez Lyotarda jako ‘gra opisowa’ (ang. *prescriptive game*), gdzie, w odróżnieniu od denotacyjności, stosowane są zrelatywizowane wartości społeczne, a także jako ‘gra techniczna’ (ang. *technical game*), której celem jest położenie akcentu na wydajności (bądź jej braku) komunikacji werbalnej.

(c) Opróżnianie pojęć (ang. *semantic emptying*)

Proces opróżniania pojęć jest zabiegiem polegającym na radykalnym usuwaniu znaczenia bądź odmawianiu jego istnienia w relacji z desygnatem. Jest to najbardziej destrukcyjny z wymienionych tutaj procesów bagienych, prowadzić może bowiem do powstawania pustostanów semantycznych (ang. *semantic vacuum*), a więc najbardziej niebezpiecznego zjawiska pozbawiania języka i komunikacji wszelkich odniesień znaczeniowych. Można go zilustrować za pomocą np. zdania „demokracja nic nie znaczy”. W najbardziej skrajnym przypadku opróżnianie pojęć może doprowadzić do powstania niewyobrażalnego wręcz zjawiska ‘języka bezznaczeniowego’ (ang. *meaningless language*) pociągającego za sobą bezznaczeniową komunikację. Zjawisko takie miałoby siłę niszczącą otulinę kulturową opartą na semantycznie relewantnym języku.

4. Wnioski

W naszkicowanej powyżej perspektywie bagiennej językowi i komunikacji werbalnej grożą poważne konsekwencje wskutek występowania procesów bagienych, takich jak opisane powyżej, a więc odwracania/zniekształcania znaczeń, osłabiania znaczeń czy opróżniania pojęć. Obecność i intensywność tych procesów oraz ich połączenie w jedną funkcjonalną całość z pewnością prowadzą do istotnych nadużyć w komunikacji międzyludzkiej (zakłócenia międzyludzkie) poprzez osłabianie podstawowych relacji semantycznych w pierwotnym układzie ‘człowiek - świat zewnętrzny’ czy wręcz prowadzą do wypierania człowieka jako komunikatora z tego układu (zakłócenia egzystencjalne). Skrajnym efektem zamknięcia (zatopienia) człowieka w bagnie bezznaczeniowego języka i bezznaczeniowej komunikacji byłoby jego ostateczne semantyczne ‘rozbrojenie’ i swoiste unicestwienie w postaci umieszczenia człowieka w pustce semantycznej, a więc w ‘istnieniu bez oparcia w znaczeniu’ (ang. *existence*

without essence, zob. Sartre, 1984). Byłoby to równoznaczne z uczynieniem człowieka istotą niewidzialną, pozbawioną znaczenia (nieistotną) i łatwym obiektem do wszelakich działań niszczących w technologii przezroczystego rażenia.

Stąd pojawia się w kontekście powyższych uwag niezwykle ważny postulat praktyczny ochrony zdrowego środowiska językowo-komunikacyjnego, a więc m. in. poprzez nieustanne monitorowanie intensywności i długotrwałości zarysowanych powyżej procesów bagiennych wynikających z działania kompleksu bagiennego i mających miejsce w codziennej komunikacji tak, aby nigdy nie dopuścić do usunięcia podstawowej (denotacyjnej) orientacji semantycznej i jednoznacznych odniesień denotacyjnych na osi desygnat-nazwa. Oto cała treść programu, któremu można nadać zbiorczą nazwę *fear palus*. Powstanie bowiem niewyobrażalnego w chwili obecnej pustostanu semantycznego - przy ewentualnym formalnym zachowaniu form językowych niczym wytrawionych wodą i ogniem pustostanów budowlanych - stanowi realne i stałe zagrożenie dla człowieka w postaci możliwości wtrącenia go do wtórnego 'chaosu' w starogreckim rozumieniu pierwotnej próżni (zob. np. Grimal, 1987) i jednoczesnej utraty przez człowieka zaufania do słowa jako fundamentu ludzkiego uniwersum, fundamentu wszelkich działań a także poczucia celowości ludzkiej egzystencji.

Bibliografia

- Ara, B. 2006. "Wittgenstein's concept of language games". **Al – Hikmat** 26. 47-62.
- Barsalou, L.W. 2008. "Grounded cognition". **Annual Review of Psychology** 59. 617-645.
- Doroszewski, W. 1950-1969. **Słownik języka polskiego**. Warszawa: PWN.
- Frege, G. 1977. **Pisma semantyczne**. Warszawa: PWN (Tłumaczenie: B. Wolniewicz).
- Garagnani, M. i F. Pulvemüller. 2016. "Conceptual grounding of language in action and perception: a neurocomputational model of the emergence of category specificity and semantic hubs". **European Journal of Neuroscience** 43. 721-737.
- Grimal, P. 1987. **Słownik mitologii greckiej i rzymskiej**. Wrocław: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich.
- Joosten, H. i D. Clarke. 2002. **Wise use of mires and peatlands. Background and principles including a framework for decision-making**. Saarijärvi, Finland. International Mire Conservation Group and International Peat Society.
- Kidd, S.E. 2014. **Nonsense and meaning in ancient Greek comedy**. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kotarbiński, T. 1961. **Elementy teorii poznania, logiki formalnej i metodologii nauk**. Wrocław: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich.
- Krauss, L.M. 2012. **A universe from nothing**. New York: Free Press.
- Lyons, J. 1995. **Linguistic semantics: an introduction**. Cambridge: Cambridge University Press.
- Liotard, J.F. 1984. **The postmodern condition: a report on knowledge**. Harmondsworth: Penguin.
- Polański, K. (red.). 1999. **Encyklopedia językoznawstwa ogólnego**. Wrocław: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich.
- Rambaud, M.G. 2012. **Basic semantics**. Madrid: Universidad Nacional de Educación a Distancia.
- Sartre, J.P. 1984. **Being and nothingness: an essay in phenomenological ontology**. New York: Washington Square Press (tłumaczenie z francuskiego: H.E. Barnes).
- Wierzbicka, A. 1996. **Semantics: primes and universals**. Oxford: Oxford University Press.
- Wittgenstein, L. 1953. **Philosophical investigations**. Oxford: Blackwell.